

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ادبیات فولکلور سمنان

دکتر هدایت الله ستوده

عضو هیأت مؤسس و هیأت امنای مؤسسه آموزش عالی
علاءالدوله سمنانی - گرمسار



سرشناسه	: ستوده، هدایت‌الله، ۱۳۱۹ -
عنوان و نام پدیدآور	: ادبیات فولکلور سمنان/هدایت‌الله ستوده.
مشخصات نشر	: تهران : ندای آریانا، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری	: ۳۸۸ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۵۷۷۰-۶۱-۲
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص. [۲۷۵] - ۲۸۷؛ همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع	: فرهنگ عامه -- ایران -- سمنان
موضوع	: Folklore -- Iran -- Semnan
موضوع	: ادبیات عامه ایرانی -- سمنان
موضوع	: Folk literature, Iranian -- Semnan
موضوع	: سمنان -- آداب و رسوم و زندگی اجتماعی
موضوع	: Semnan (Iran) -- Social life and customs
رده بندی کنگره	: ۲/۲۹۱GR
رده بندی دیویی	: ۲۰۹۵۵/۳۹۸
شماره کتابشناسی	: ۷۳۴۰۹۳۴



نام کتاب : ادبیات فولکلور سمنان

نویسنده: هدایت‌الله ستوده

ناشر: ندای آریانا

چاپ اول ۱۳۹۹

تیراژ ۵۰۰ جلد

شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۵۷۷۰-۶۱-۲

تلفن مرکز پخش: ۰۲۱ ۶۶۹۶۷۳۵۵

قیمت ۷۷۰۰۰ تومان

فهرست مطالب:

مقدمه	۱۱
درآمد سخن	۱۵

بخش نخست

فصل اول: ادبیات چیست؟	۲۷
ادبیات عوام خاستگاه ادبیات عوام	۲۷
ادبیات و فرهنگ	۲۸
ادبیات و کارکردهای آن	۲۹
گونه‌شناسی ادبیات	۳۱
ادبیات عوام خاستگاه ادبیات عوام	۳۳
مرزهای ادبیات فولکلور و ادبیات کلاسیک	۳۷
ویژگی‌های ادبیات عوام	۳۸
ویژگی‌های ادبیات عوام	۴۵
فصل دوم: فولکلور کهن‌ترین میراث فرهنگی ایران	۴۹
فولکلور و ویژگی‌های آن	۵۰
عوامل شکل‌گیری و نهضت گردآوری فرهنگ عامه	۵۳
الگوهای فرهنگی و سنت	۵۶
قرآن و فرهنگ عامه	۵۹
کارکردهای فرهنگ عامه	۶۳
پیشینه تاریخی فولکلور در ایران	۶۶
آثار فولکلوریک اندیشمندان سمنانی	۷۰
فصل سوم: رویکردها و نظریه‌های فرهنگ عامه	۷۳
مطالعات فرهنگی و فرهنگ عامه	۷۳
تبیین نظری و فرهنگ عامه	۷۵
جامعه توده‌ای و فرهنگ عامه	۷۶
فرهنگ توده‌ای و فرهنگ عامه	۷۹
دبستان‌های فولکلور در علوم اجتماعی	۸۱
ساختگرایی و نشانه‌شناسی	۸۶

۹۳	جهانی شدن و فرهنگ عامه
۹۵	فصل چهارم: تحلیل روانکاوانه فولکلور (فرهنگ عامه)
۹۶	روان‌شناسی و روانکاوی
۹۷	ساختار شخصیت و فرایندهای آن
۱۰۰	سازوکارهای دفاعی
۱۱۰	خیال‌بافی و رؤیا
۱۱۰	نمادها و نقش آن‌ها در تعبیر رویا
۱۱۳	نمادشناسی یونگ
۱۱۶	روان‌کاوی و ادبیات

بخش دوم

۱۲۱	فصل پنجم: اسطوره؛ داستان زندگی مردمان پیش از تاریخ
۱۲۲	اسطوره‌شناسی
۱۲۵	کارکردهای اجتماعی اسطوره‌ها
۱۲۷	درباره اسطوره‌های ایران
۱۳۶	اسطوره در فرهنگ عامه ایران
۱۳۷	روانکاوی اسطوره‌ای خواب در شاهنامه
۱۳۸	ناخودآگاه جمعی یونگ
۱۴۲	تحلیل اسطوره‌ای خواب افراسیاب
۱۴۹	فصل ششم: حماسه و تراژدی
۱۵۰	حماسه و اسطوره
۱۵۱	حماسه و روایت پهلوانی عامیانه
۱۵۵	حماسه و قصه
۱۵۷	تراژدی چیست؟
۱۶۰	فرق حماسه و تراژدی
۱۶۳	نگاه فروید به تراژدی
۱۶۵	تحلیلی بر تراژدی رستم و سهراب
۱۷۳	فصل هفتم: داستان‌ها و قصه‌ها دستاوردهای ماندگار ادبیات داستانی
۱۷۵	داستان و انواع آن
۱۷۸	کارکردهای قصه
۱۸۰	زبان سمبولیک و تحلیل قصه شاه و کنیزک مولوی
۱۸۵	نماد و نمادپردازی داستان

۱۸۵	نمادها و سمبول‌ها
۱۹۲	قصه‌ای از هزار و یکشب (حکایت صیاد)
۱۹۵	تحلیل روان‌شناختی حکایت صیاد
۱۹۷	فصل هشتم: مَثَل؛ پل پیوند با آفرینش
۱۹۸	ساختار روایی داستانی مَثَل
۲۰۰	موضوع و سبک مَثَل‌ها
۲۰۸	گونه‌شناسی مَثَل‌ها
۲۰۹	مَثَل خاله سوسکه
۲۱۱	تحلیل ساختار اجتماعی و روانی خاله سوسکه
۲۱۳	مَثَل یا داستانتک به گویش سمنانی
۲۱۶	یادنامه‌ی خاطره‌انگیز (نوستالژی) استاد فرهنگ شکوهی

بخش سوم

۲۲۳	فصل نهم: مَثَل؛ گوهر بی‌بدیل فولکلور
۲۲۶	مَثَل و کاربرد آن در ادبیات فولکلور
۲۲۹	تمثیل یا ارسال المَثَل
۲۳۰	مَثَل؛ تمثیل
۲۳۱	مثل‌های سمنانی و ریشه تاریخی آن‌ها
۲۳۴	شتر دیدی، ندیدی
۲۳۸	مثل‌های به گویش سمنانی
۲۴۹	فصل دهم: ترانه‌ها؛ گنجینه‌ی ارزشمند ادبیات فولکلور
۲۵۰	ترانه و ویژگی‌های آن
۲۵۳	ترانه در تاریخ
۲۵۷	ترانه در مردم‌شناسی
۲۵۹	کار آوا (ترانه کار)
۲۶۱	ترانه‌های اجتماعی و سیاسی
۲۶۵	عاشقانه‌ها به گویش سمنانی
۲۶۸	ترانه مادرانه به گویش سمنانی
۲۷۳	فصل یازدهم: لالایی‌ها؛ گلوایه‌های عاطفی
۲۷۴	ویژگی‌ها و کارکردهای لالایی‌ها
۲۸۰	لالایی‌ها در ارتباط با موسیقی
۲۸۲	لالایی عاشقانه

۲۸۴ روان‌شناسی لالایی‌ها
۲۸۷ جامعه‌شناسی لالایی‌ها
۲۸۸ لالایی‌هایی چند به گویش سمنانی
۲۹۰ خد؛ لالایی منطقه سرکویبر سمنان
۲۹۵ فصل دوازدهم: طنز و شوخ طبعی
۲۹۶ قلمرو شوخ طبعی
۲۹۷ کارکردهای شوخ طبعی
۲۹۹ لذت شوخی
۳۰۶ مفهوم طنز
۳۱۰ کارکردهای طنز
۳۱۱ انواع طنز
۳۱۷ طنز به گویش سمنانی – گفتگو بین زن و شوهر
۳۱۸ طنز در ضرب‌المثل‌ها به گویش سمنانی

بخش چهارم

۳۲۵ فصل سیزدهم: بازی‌ها و سرگرمی‌ها و چیستان‌های مردم سمنان
۳۲۶ بازی و سرگرمی
۳۲۶ ساختار و اهمیت بازی کودکان
۳۳۰ بازی‌ها و سرگرمی‌های سنتی
۳۳۱ بازی‌ها و سرگرمی‌های مردم سمنان
۳۳۸ چیستان و معما
۳۴۲ مَعَمَّا
۳۴۴ چیستان‌های سمنانی
۳۴۹ فصل چهاردهم: طب سنتی در سمنان
۳۵۰ طب سنتی چیست؟
۳۵۱ پیشینه طب سنتی در ایران
۳۵۵ طب سنتی در دوران طلایی اسلام
۳۵۸ منطق علمی طب سنتی ایران
۳۶۰ چهار مزاج اصلی
۳۶۳ روش‌های درمانی طب سنتی در سمنان
۳۶۵ کدام گیاه برای کدام درمان؟
۳۷۵ منابع

عکس روی جلد: دروازه ارگ سمنان

دروازه ارگ سمنان در بین سال‌های ۱۳۰۰ تا ۱۳۰۵ هجری قمری در زمان ناصرالدین شاه قاجار به دستور حاکم وقت قومس، میرزا ضیاءالدوله از نوادگان عباس میرزا، توسط یکی از معماران مشهور سمنان "سید محمدباقر طباطبایی سمنانی" ساخته شده است. نمای شمالی این بنا، مزین به شش ستون شبیه مناره های مدور با نقوش کاشی کاری هفت رنگ است که با الهام از تصاویری چون داستان های ایران "داستان رستم و دیو سپید" تزئین گردیده است و نقش شیر و خورشید، بر بالای بخش طاق نمای اصلی و زیرین آن، نقوش سربازان توپخانه و نقوش کناری، سربازان ایرانی را نشان می دهد که ملهم از فضای دوره قاجار است.

پشت جلد: موزه مردم‌شناسی (حمام حضرت) سمنان

بنای حمام، به استناد کتیبه سردر آن، در زمان سلطنت ابوالقاسم بابرخان پادشاه دوره تیموری، و به دستور وزیر وی خواجه غیاث الدین بهرام سمنانی ساخته شده است. این بنا در سال ۱۳۵۵ در فهرست آثار ملی و در سال ۱۳۷۳ پس از بازپیرایی آن، به موزه مردم‌شناسی تغییر کاربری داده شد. بیشتر قسمت‌های موزه به نمایش آثار باستانی اختصاص دارد که از تپه حصار دامغان و خطیرکوه و تپه خندق سمنان به دست آمده است.

نشانه‌های آوانویسی واژه‌ها و جمله‌های گویشی

حرف‌ها	آواها
b	ب
p	پ
t	ت - ط
J	ج
Ĉ	چ
h	ح - هـ
ĥ	خ
d	د
z	ض - ذ - ز - ظ
r	ر
ĝ	ژ
S	س - ث - ص
Ŝ	ش
q	غ - ق
k	ک
g	گ
l	ل
m	م
n	ن
v	و
y	ی
?	ع و همزه
f	ف

مقدمه:

حمد و سپاس بی‌شمار خداوند سبحان را که جان ما، به نور ایمان روشنی بخشید و معرفت و علم را بهره ما گردانید، پروردگاری که قلم در کف ما نهاد و توفیق پژوهش و تألیف را به ما ارزانی داشت.

انسان روزگاران گذشته، از آنجاکه نگارش نمی‌دانست؛ در پی وسوسه بقای اندیشه‌های خردمندانه خویش، ناگزیر شد که به آرایش کلام بپردازد. هر قدر مطلب را با اهمیت‌تر می‌یافت، در آراستن ساختار بیانی آن نیز وسواس بیشتری به خرج می‌داد؛ اسطوره‌ها، داستان‌ها، قصه‌ها، لالایی‌ها، مَثَل‌های به جای مانده در فرهنگ ما و جهان، حاصل این چالش‌های ذهنی است که می‌توان از تحلیل‌های آن‌ها به اندیشه‌های اجتماعی مردم پی برد. پژوهش در ادبیات عامه (فولکلور = فرهنگ عامه) از اهمیت بسیاری برخوردار است؛ زیرا فرهنگ و ادب هر ملتی چندین برابر بیش از آنچه در کتاب‌ها و رساله‌ها نقل و ضبط شده باشد، در سینه مردم عامی وجود دارد؛ در زبان و قلب توده مردم بس حکایت‌ها، مَثَل‌ها، ترانه‌ها، مَثَل‌ها و ... وجود دارد که هر یک از آن‌ها پندی بزرگ در بر دارد و یا سند معتبری است که ویژگی‌های فرهنگی، اجتماعی، اخلاقی، روانی و سیاسی زندگی پیشینیان ما را بیان می‌کند.

اینک بر ماست که به زبان و ادبیات پارسی و فرهنگ والای ایران زمین و زادگاه خود عشق ورزیم و این فرهنگ گرانبها و ارجمند را که میراث نیاکان خداجوی و هوشمند و نیکنام ماست، ارج نهمیم و مقام گنجوران گرانقدر آنان را گرامی بداریم، تا حق آن بزرگان

گذارده شود و هم دلگرمی و تأییدی باشد برای کسانی که در این زمان و در آینده از فروغ ذوق سرشار و در پرتو تلاش پربار خویش، بر درخشش و غنای ادب پارسی و فرهنگ ایرانی و اسلامی می‌افزایند.

و اما محتوای کتاب:

کتابی که پیش‌رو دارید در چهار بخش و چهارده فصل تنظیم شده است. در آغاز مختصری به تبیین "کارکرد ادبیات، دنیای فولکلور، و اسطوره سمنان" (چگونگی پیدایی شهر سمنان در دوره اساطیری، گویش سمنانی و ویژگی‌های آن) پرداخته می‌شود.

بخش اول: ادبیات چیست: ادبیات جزئی از فرهنگ است که در یک فرایند ارتباطی وارد جامعه می‌شود و به تفسیر تحولات فرهنگی می‌پردازد؛ ادبیات هم مانند تاریخ زندگی کرده است و با گوشت و خون انسان ساخته یا نوشته شده است. و این بخش به ادبیات عوام خاستگاه ادبیات خواص؛ فولکلور (ادبیات عامه) پیشینه تاریخی و ویژگی آن، رویکردها و نظریه‌های فولکلوریک و تحلیل روانکاوی و نقد ادبی می‌پردازد.

بخش دوم: ادبیات داستانی: یکی از پاسخ‌های فریبنده و زیبایی که آدمی از دیرباز به کنجکاوای خویش داده و خرسندی خاطر خود را فراهم آورده است، "داستان" است. هر انسانی دو جنبه دارد، جنبه‌ای مناسب تاریخ است و جنبه دیگرش مناسب با ادبیات داستانی؛ آنچه که در آدمی مشهود است و قابل رؤیت، در قلمرو تاریخ جای می‌گیرد و آنچه که شامل احساسات و خواهش‌های ناب، یعنی رؤیاهای، خوشی‌ها، شادی‌ها و غم‌ها می‌شود، یکی از وظائف عمده ادبیات داستانی است.

در این بخش، **اسطوره**؛ (داستان زندگی مردمان پیش از تاریخ)، **حماسه** (شکل تحول یافته اسطوره که خردپذیرتر شده است)، تراژدی رستم و سهراب، قصه‌ها و **مَثَل‌ها** که دستاورد ماندگار ادبیات داستانی هستند، مورد بررسی قرار می‌گیرند.

بخش سوم: ادبیات شفاهی: ادبیاتی است که به دفتر نیامده و در سینه و یاد و حافظه هر قوم و ملتی وجود دارد؛ به گمان، از زمانی که بشر خود را در برابر طبیعت یافت و خود را، چیزی جز آن؛ اما در آن دید، **ادبیات شفاهی** پیدایی یافت. ادبیات شفاهی از زمانی که انسان به گپ درآمد، و زبان رابطه او با جهانی بیرونی و درونی‌اش شد، از مغز به مغز و از سینه به سینه تا به امروز رسید.

زیبایی و ارزش ادبیات شفاهی در ناپیدایی سُر‌آیندگان و گویندگان آن است. در این بخش: مَثَل‌ها (گوهرهای بی‌بدیل فولکلور)؛ ترانه‌ها (گنجینه ارزشمند ادبیات فولکلوریک)؛ لالایی‌ها (گلوآه‌های عاطفی) و طنز و شوخ‌طبعی (زبان‌گویای اکثریت خاموش) مورد تبیین قرار می‌گیرد.

بخش چهارم: (بازی‌ها، سرگرمی‌ها، چیستان‌ها و طب سنتی در سمنان: بازی
عبارت از هر نوع فعالیتی است که برای سرگرمی، تفریح و خوشی، بدون توجه به نتیجه نهایی آن صورت می‌گیرد. بازی و سرگرمی کودکان بیانگر ساختار ذهنی و شخصیت آنان، و نیز نمایانگر بلوغ فکری و عاطفی آنها است، چیستان آن است که نام چیزی را پوشیده دارند؛ اما به ذکر اوصاف آن از شنونده بخواهند که "چیست آن؟"؛ طب سنتی به مجموعه تمامی علوم نظری و علمی که در تشخیص طبی، پیشگیری و درمان بیماری‌های جسمی و ذهنی به کار می‌رود و به صورت گفتاری یا نوشتاری از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شود:

از همه کسانی که مرا در امر تهیه مطالب و پژوهش، راهنمایی و یاری رسانیده‌اند. به ویژه استاد گرامی جناب آقای فرهنگ شکوهی، برادر عزیزم آقای حسن ستوده و خواهرزادگان گرانقدرم: آقای حسام‌الدین رحیمیان و حاج خانم صدیقه رحیمیان سپاسگزارم و زحمات آنان را پاس می‌دارم.

هدایت اله ستوده

مهر ماه ۱۳۹۹

